

## ПЕДАГОГІЧНА ТА ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ

**Давидова О.В.**

*стажист-дослідник,*

*Науковий керівник: Лушин П.В.*

*доктор психологічних наук, професор,*

*Університет менеджменту освіти*

*Національної академії педагогічних наук України*

### **ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ СТЕРЕОТИПІВ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ. РЕЗУЛЬТАТИ КОНТЕНТ-АНАЛІЗУ**

Сьогодні, на фоні глибоких перетворень не тільки в Україні, а й глобально, питання трансформації системи освіти залежить від трьохвимірної системи координат: невизначеності, різноманіття та складності, що ставить сучасного вчителя перед важливою необхідністю нового усвідомлення організації та орієнтації педагогічного процесу, який спрямований не на готові знання та алгоритми вирішення завдань, а на формування самостійності кожного учня за допомогою управління самоконструюванням ними власного досвіду.

У зв'язку з цим, життєві традиції, накопичені попередніми поколіннями, руйнуються «на очах», а психологія життєвого шляху не дозволяє жити за жорсткими закономірностями, з точки зору функціонування педагогічних стереотипів.

Із метою отримання емпіричних даних щодо вивчення педагогічних стереотипів на початковому етапі нашого пілотажного дослідження психологічних особливостей впливу педагогічних стереотипів на професійну діяльність учителя ми застосували методику «Незакінчені речення» І. Бучилової [1; 2].

При обробці результатів методики «Незакінчені речення» методом контент-аналізу нами було виділено **КОГНІТИВНИЙ**

компонент педагогічних стереотипів, в основу якого лягли структурно-психологічні характеристики [5] стереотипів, а саме: за *критерієм змістовність* (приписування); за *критерієм одноманітність* (ступінь згоди приписуваними якостями), а також **афективний** компонент / *критерій спрямованості* (співвідношення позитивної чи негативної представленості у свідомості вчителів. Виокремлені нами компоненти педагогічних стереотипів дають можливість дослідити вплив педагогічних стереотипів на професійну педагогічну діяльність учителя у 6 блоках педагогічної реальності: «Ставлення до педагогічної професії в цілому», «Ставлення до педагогічної професії», «Ставлення до дітей», «Ставлення до батьків», «Ставлення до адміністрації», «Ставлення до методів виховання й навчання», а також дозволяють узагальнити їх вектори орієнтованості.

Діагностичні процедури проводилися серед педагогів навчальних закладів № 1, № 7, № 10, № 12, № 16, № 17, № 19, № 22, № 25, № 28, № 30, № 31 міста Кременчука Полтавської області. Загальна кількість учасників дослідження склала 205 осіб.

Проведений контент-аналіз (підрахунок у відсотках) однорідних відповідей-продовжень на кожне незакінчене речення відносно ставлення учителів до педагогічної професії в цілому має наступний контекст: «У педагоги йдуть, як правило, за покликанням» (31,8,%) осіб. «Учитель у школі – наставник, порадник, помічник» (25%) осіб. Відносно стереотипів щодо дітей педагоги висловлюються: «Всі діти в школі – особистості» (14,3%). Відсоток однорідних відповідей педагогів на питання про характеристики «поганих дітей» вказує на супротив стосовно поставленого питання: «Поганих дітей не буває» (21,1%). А портрет «хорошої дитини» вчителі побачили таким чином: «Хороша дитина та, ... яка прагне до знань (21,1%), «... яка не має проблем у поведінці, слухняна, старанна, вихована, не заважає іншим» (16,7%). Педагогічне ставлення до батьків можна охарактеризувати з наступних висловлювань: «Коли батьки зустрічаються з учителями – вони цікавляться успіхами, оцінками, проблемами дітей (25,5%). «Своїх дітей батьки часто не розуміють (не контролюють, не допомагають, не помічають,

карають)» (13,9%), порівняно з такими їх висловлюваннями, як «...балують» (11,2%) та «...люблять своїх дітей (10,9%). Аналіз відповідей щодо ефективності роботи з порушниками дисципліни у навчальному закладі вчителі характеризують: «Якщо дитина порушує дисципліну – треба дізнатись, виявити, знайти причину, зрозуміти, поговорити, провести бесіду, пояснити» (27,2%) вказує на більшу представленість в їх свідомості саме такої діалогічної педагогічної позиції, порівняно з традиційним стереотипним розумінням тоталітарної педагогіки: «...треба з'ясувати, вказати, зробити зауваження» (15,3%). Процент відповідей на запитання: «На заняттях, у ході режимних моментів діти повинні виконувати, дотримуватись правил, вести себе відповідно, бути відповідальними (21,5%), «...бути слухняними, уважними, активними» (20,1%) підтверджує спрямованість стереотипних педагогічних форм і методів роботи на вимогливість від учнів усвідомленої поведінки, дотримуватись правил, інструкцій, бути покірними й слухняними і найменшою мірою «...мислити, допомагати, співпрацювати, практикувати, виявляти, засвоювати навчальний матеріал» (4,8%). Тільки (3,9%) педагогів вважають, що «педагогічна професія динамічна, рухлива, непередбачувана», хоч, з точки зору екофасилітації [4], такі спонтанні характеристики педагогічного процесу є основою системного розвитку.

Таким чином, результати контент-аналізу [3] дозволили сформулювати наступні висновки: 1) сутнісний зміст педагогічних стереотипів (*когнітивний компонент*) передбачає рух у свідомості педагогів, вказує на зміну загального контексту педагогічного мислення, його трансформаційний характер; 2) змістовні одиниці педагогічного мислення інтерпретовано нами як: *традиційні* – (стереотипи транслуючої педагогіки); *інноваційні* (або сучасні); що мають *перехідні характеристики* (не мають чітких орієнтирів); 3) стереотипи транслуючої педагогіки поступово змінюють місце в професійному мисленні вчителів, відживають, зумовлюючи перехід до нової системної ідентичності; 4) визначення *афективного компоненту/критерій спрямованості* дозволяє зазначити, що вчителі позитивно орієнтовані на взаємодію з дітьми, гідно

тримають високі моральні педагогічні традиції, працюють у школі за покликанням і проявляють дипломатичність в стосунках, а отже, домінує позитивна конструктивна складова індивідуальної й групової педагогічної свідомості.

### **Список використаних джерел:**

1. Бучилова И. А. Психологические особенности преодоления педагогических стереотипов у студентов и воспитателей дошкольных учреждений : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / И. А. Бучилова. – Череповец, 2002. – 204 с.
2. Бучилова И. А. Психологические особенности преодоления педагогических стереотипов у студентов и воспитателей дошкольных учреждений : монография / И. А. Бучилова. – Череповец : ГОУ ВПО ЧГУ, 2010. – 86 с.
3. Давидова О. В. Емпіричне дослідження стереотипів у педагогічній діяльності вчителя / Давидова О. В. // Вісник післядипломної: зб. наук. пр. ; НАПН України, Ун-т менедж. освіти ; редкол. : О. Л. Ануфрієва [та ін] ; голов. ред. В. В. Олійник. – Київ : АТОПОЛ ГРУП, 2016. – Вип. 2(31). – С. 16–25.
4. Лушин П. В. Гуманистическая, авторитарная и экопсихологическая перспектива в образовании или переосмысление «философии для детей» в условиях глобализации / П. В. Лушин // Детство и психология. – 2008. – Вып. 4. – С. 1–14.
5. Edwards A. L. Four dimensions in political stereotypes / A. L. Edwards // Journal of Abnormal Social Psychology. – 1940. – Vol. 35(4). – P. 566–572.